

יה ע"א

[א] גמ' דיו מנודה שבה יונה בית שתי נתקלל במדה שלשה סימן - כצ"ל.

אור אליהו

[א] בגמ': "דיו מנודה שבה יונה בית שתי נתקלל¹⁹ במדה שלשה סימן" – כן צריך לומר²⁰. והם סימן לתשעת המימרות של רבי ירמיה בן אלעזר שיובאו בהמשך, ואלו הם: א. "אמר רבי ירמיה בן אלעזר, דיו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון" כו'. ב. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין, ושידין, ולילין" כו'. ג. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו, וכולו שלא בפניו" כו'. ד. "ואמר רבי ירמיה בן

אמנם בש"ס של רבינו במקום תיבת "לחמש" כתב "לשלוש", ומה שכתוב "בשבע אפילו", תיבות אלו היו מחוקות. והיינו שכך צריך לגרוס בגמ': "אמר רב אשי, מאי קשיא, דילמא הכי קאמר: הוצרכו לשש והקיפו בשבע - אפילו בשבע מותרין, לא הוצרכו אלא לשלוש והקיפו בחמש - אסורין". נמצא לפי גירסא זו, שאכן רב אשי השווה מידותיו, שבין לגבי "בחמש" ובין לגבי "בשבע" פירש רב אשי שהכוונה לכמות הסאים שהקיפו בפרועל¹⁸.

פנוי כו' דלא כתב כן, וכן הריטב"א. וכתב דסיפא ובלבד שלא יהיה פנוי קאי אף לר"י בר' יהודא ואסיפא כי ברישא א"א ע"ש שכתב כן בפשיטות. ומשמע קצת שדעת רבינו נוטה לומר כדברי רש"י. וכן מבואר מהגהת רבינו כאן שסובר בזה כרש"י. 17. מה שאין כן לגבי כמות הסאים שהוצרכו להקיף לא שייך לומר "אסורין". 18. ולפי גירסא זו אין ראיה לשיטת המרדכי, ואדרבא יש ראיה לשיטת רש"י, שבכל מקרה שיש סאתיים פנויים אסורים, ועיין הערה 16. 19. כך היא הגירסא בהגהות הגר"א שלפנינו בש"ס ווילנא. אמנם במגילת סמנים הביא את הגהות רבינו וגרס: "נתקללה". וכן לכאורה מסתבר, שכן במימרא של רבי ירמיה בן אלעזר מוזכר "נתקללה" (ואולי היה כתוב נתקלל, והוא קיצור של נתקללה). 20. ובדקדוקי סופרים (אות נ) הביא שכן הוא בכת"י אוקספורד (רק ששם גורסים "יונין" במקום יונה, ו"במדת" במקום "במדה"). וכעין זה בדפוס קושטא: "דיו למנודה שבה יונה בית חרוב מתקלקל בבירות שלשה" ("מתקלקל" נראה ט"ס וצ"ל מתקלל, "בבירות" אין לו לכאורה שום מובן וצ"ע). ובכת"י וטיקן 109 א הגירסא היא: "ר' יהודה למנודה שבה יונין בית

שהובא בר"ן הנ"ל ע"ש. אמנם מתירוץ הר"ן על הקושיא הנ"ל מבואר שלא סובר כמרדכי, אלא גם כאשר מקיפים פחות משש סאין, אם יש סאתיים פנויים אסורים ע"ש. וכן מבואר מרש"י (ד"ה א): "לא פנוי מכלים - כלומר: שיש בין המחיצות בית סאתים פנוי, שלא היו צריכין לו, ואף על גב דאינהו שלשה, אם אין צריכין אלא לבית סאתים והקיפו ארבע סאין - נמי בטלי מחיצות". והנה השו"ע (שס, א) פסק כדברי המרדכי: "במה דברים אמורים, כשהקיפו יותר על שש סאין, אבל אם לא הקיפו יותר על שש סאין, אף על פי שיש סאתים פנוי, כיון שהם שלשה, מותר". והקשה הט"ז (ס"ק ב) על הב"י מדוע לא הביא שרש"י חולק בזה על המרדכי. והוסיף הט"ז שהטור ושאר פוסקים (כגון רמב"ם שבת טז, יב) לא חילקו בין אם מקיפין פחות משש סאין או יותר משש סאין, ומשמע שבכל מקרה שיש סאתיים פנויים אסורים. ורבינו בביאורו על השו"ע (שס) כתב: "במה דברים אמורים - מדאמר רב לא הוצרכו כו' ולא קאמר לא הוצרכו אלא לד' והקיפו ו', ועוד דחכמים להקל על ר"י בר' יהודה, ור"י ב"י לא אמר ובלבד, וכן משמע נותנין כו' ובלבד דמשמע דמה שהן באין להוסיף על ריב"י ובלבד כו'. וערש"י ד"ה לא

כג ע"ב

[א] רש"י ד"ה אלא אמרה תורה טול כו' אין מגיע התוספת לרוחב וכו' - והוא אצבע וא' מי"ח באצבע בקירוב, דע' [וארבעה טפחים ואצבע]²³ על ע' וארבעה טפחי' ואצבע משתייר שלישי אמה.

אור אליהו

פתחים יש לגיהנם: אחד במדבר, ואחד בים ואחד בירושלים" כו'.

ולא כגירסא שלפנינו בגמ': "דיו למנודה שבח זונית²¹ נתקלקל במידה שלשה סימן". והטעם, שכן לפי גירסא זו יש סימן רק לשבע מימרות בלבד במקום תשע²². וגם יותר ראוי לכתוב "מנודה" מאשר "למנודה".

[א] בגמ': "וכמה שיעור סאתים, כחצר המשכן. מנא הני מילי, אמר רב יהודה, דאמר קרא ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים, אמרה תורה: טול חמשים וסבב חמשים". וכתב רש"י ד"ה אלא אמרה תורה טול כו': "אלא אמרה תורה טול חמשים - שארכו יתר על רחבו, וסבב חמשים הנותרים, דהווי להו שבעים אמות וארבעה טפחים מרובעין, כיצד: עשה מהן חמש רצועות של עשר אמה רוחב, וארכן חמשים,

אלעזר, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם" כו'. ה. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב" כו'. ו. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות" כו'. ז. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה, נתקללה שומרון נתברכו שכיניה". ח. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו, כדי שלא יקלל את המלך. מדת הקדוש ברוך הוא, אדם מתחייב הריגה למקום שותק" כו'. ט. "ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, שלשה

"שוב מצאתי ת"ל בהגהת מרן הגר"א ז"ל, שהגיה דיו מנודה שבח יונה בית שתי נתקללה במדה שלשה. ושמחתי שזכיתי לכוון לדעתו הקדושה והרחבה".

23. לפנינו בגהות רבינו שבש"ס ווילנא מודפס: "דע' על ע' וארבעה טפחי' ואצבע" (והתיבות "דע' על ע'" מוקפות בסוגריים מרובעות). ויש בזה חסרון הניכר: א. שלפי גירסא זו החישוב לא יוצא נכון. ב. ברור בכל הסוגיא שמדובר בריבוע, שהאורך והרוחב שווים. לפיכך נראה שצריך לגרוס "דע' וארבעה טפחים ואצבע על ע' וארבעה טפחים ואצבע", ואז החישוב יוצא מדוייק, כמבואר להלן בפירושו "אור אליהו".

חרוב נתקלל כמדת שלשה" (והסימן הראשון "ר" יהודה" הוא תמוה, שכן כאן הגמ' מביאה סימן למימרות של רבי ירמיה בן אלעזר ולא למימרות של רבי יהודה וצ"ע). ובכתי" מינכן אין כלל את הסימן, והעיר בדקדוקי סופרים שכן הוא בדפוס שאלוניקי.

21. סימן זה הוא למימרא הרביעית של רבי ירמיה בן אלעזר ("ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם" כו'), אלא שלגירסת רבינו הסימן הוא יונה.

22. וכן הקשה במגילת סמנים: "אמנם תמוה לי, שנחסר לסימן עוד ב' מאמרים" כו'. ואז הוסיף: